

Läti keel tõi leedulase soome-ugri uuringute juurde

Vestlus Ernesta Kazakénaitëga

Selle aasta 23.–24. mail toimus Riias konverents, millega eesti ja läti uurijad tähistasid ühiselt 500 aasta möödumist kummagi keele raamatukeeleks saamisest. Seal avanes meeldiv võimalus tutvuda leedu uurija Ernesta Kazakénaitëga, kes on leedu ja läti kirjakeele ajaloo kaudu jõudnud ka soome-ugri keelteneni. Avaldame siin lühiintervjuu temaga.

Pidasid konverentsil „500 aastat läti ja eesti raamatut ning kirjakeelt” ette-

kande XVI sajandi meieisapalvetest läti keeles. Oma artiklites oled tutvustanud ka soome- ja saamikeelseid versioone. Oled leedulane, Vilniuse ülikooli dotsent. On mõistetav, et Balti uuringutest huvitatuna oled põhjalikult uurinud läti kirjakultuuri ajalugu, aga kuidas jõudsid soome-ugri keelte juurde?

Täpselt nii – leedu filoloogiat õppides sain palju teada läti keele kohta. Mind hakkasid väga huvitama läti keel ja selle erinevused leedu keelest ning siit saigi alguse huvi soome-ugri keelte vastu. Esimene oli liivi keel, kuna sellel oli läti keelega kõige rohkem kokkupuuteid. Osalesin esimeses ning seejärel kõigis järgmistes võrratutes liivi keele suveülikoolides, kus kohtasin paljusid soome-ugri keelte uurijaid, ja nad vaimustasid mind – kuigi tundsin end mõneti imelikult, sest kõik rääkisid mõnda soome-ugri keelt, samas kui mina ei osanud neist ühtegi. Leedus ei tegele vanade

Kristiina Ross (vasakul) ja Ernesta Kazakénaitė (paremal). Foto: Annika Viht

tekstide huvilised kuigi sageli soome-ugri keelte uurimisega, sest meil on ajaloolises mõttes üsna vähe ühist. Aga mina tahtsin seda olukorda natuke muuta, sest usun, et tavapäraste piiride ja traditsioonide ületamise korral on meil üksteiselt palju õppida. Seejärel õppisin natuke eesti ja ungari keelt ning soome keel ilmselt ootab veel oma aega.

Minu uurimistöö ei võrsunud aga sellest huvist – see oli osaliselt juhus. Alates 2020. aastast olen väga huvitatud läti-keelsest meieisapalvest ning tahan uurida ja avaldada kõik selle kasutusjuhud vanemas kirjanduses. Ühes käsikirjas (nn Bruno käsikirjas), mille leidis Haralds Biezais Stockholmis, on kõrvuti läti- ja muukeelsete versioonidega esitatud ka soomekeelne palve. Kui hakkasin selle kohta oma soome kolleegidelt pärima, selgus, et keegi ei tea sellest midagi. Seetõttu kirjutasimegi koos Petri Kallioga, keda kohtasin liivi keele suveülikoolis, selle kohta artikli.¹ Ta on suurepärane teadlane, me plaanime koostööd jätkata ja valmis-tame praegu ette uut uurimust.

Pean tunnistama, et seni põnevaim juhtum minu uurimistöös puudutab saami-keelset palvet. Biezais ei tundnud seda ära, kuna tekst oli tugevalt kahjustatud ja raskesti loetav, aga ma ei tahtnud seda oma uurimuses tundmatuks jätta. Seega proovisin igal võimalikul viisil aru saada, mis keeles see on, olgugi et palja silmaga oli näha vaid üksikuid sõnu. Kolmandal päeval, kui olin juba loobumas, leidsin lõpuks midagi sarnast – ja see oli saami keel. Seejärel pöördusin oma soome-ugri kolleegide poole ja sain teada, et tõenäoliselt on tegemist vanima saami keeles säilinud käsikirjalise tekstiga. Koos hea kolleegi Rogier Bloklandiga koostasime selle kohta

publikatsiooni,² mis tõstatab aga rohkem küsimusi, kui vastab. Ent selles peitubki asja ilu.

Kui ühtseks või mitmekesiseks pead Soomest Leeduni ulatuvat kultuuriruumi?

Traditsiooniliselt on leedu kirjasõna ja ajalugu seostatud poola omaga ning läti kultuurilugu eesti omaga, samas kui soome kultuurilugu tundub olevat pisut kaugemal. Aga see sõltub vaatenurgast – või täpsemalt sellest, millistest eeldustest lähtuda. Kui vaadata laiemat pilti, siis ütleksin, et see ruum on üsna ühetaoline, kuna usutekstidel oli oluline roll. Ma polnud sellele varem mõelnudki, aga avastasin meeldiva üllatusena, et vanimal leedukeelsel tekstil on palju ühist vanima eestikeelse tekstiga – küll kaudselt, kuid nende tekkimise asjaolud, ülesehitus (kolm samas järjekorras esitatud palvet), koht raamatus, säilitamispaik jne on sarnased. Nagu näitab minu enda juhtum, võib läti keele uurimine tuua uut hingamist soome-ugri tekstide uurimisse. Mitte kõik ei lähe alati plaanipäraselt ja mõnikord peituvad avastused seal, kus neid kõige vähem ootad. Tahaksin uskuda, et kunagi avastab keegi näiteks eesti käsikirju uurides midagi leedu keele kohta.

Käisid suvel Tallinnas. Mida siin tegid ja nägid?

Kuigi olen viimastel aastatel Eestis üsna palju käinud, on tänavune aasta vanade tekstide uurijate jaoks eriline, seega tahtsin kangesti näha teie selleteemalist näitust „Eesti raamat 500”. Tegemist on muutuva näitusega ja minul õnnestus näha selle teist osa, kus sain palju teada eesti luule ja laulude kohta. Näitus aitas mul paremini aru

¹ E. Kazakénaitė, P. Kallio, The Lord's Prayer in Finnish by Georg Bruno from 16th century. – ESUKA – JEFUL 2024, kd 15, nr 2, lk 31–45. <https://doi.org/10.12697/jeful.2024.15.2.02>

² E. Kazakénaitė, R. Blokland, An early Lord's Prayer in a southern variety of Saami. – ESUKA – JEFUL 2024, kd 15, nr 2, lk 105–139. <https://doi.org/10.12697/jeful.2024.15.2.05>

saada, kuidas Lätis ja Eestis leidsid aset sarnased protsessid, mitte üksnes kirjasõna alguspäevil, vaid ka XIX sajandil.

Ühtlasi oli mul unistus näha oma silmaga vanimaid eesti keeles kirjutatud tekste ning kolleegide Aivar Põldvee ja Lea Kõivu abiga sain selle teoks teha. Veetsin arhiivides ülimalt meeldejääva päeva. On tõeliselt kuldaväärt, et teil on võimalik säilitada nii vanimat käsikirja kui ka vanimat trükist ühes kohas ja oma kodumaal. Näiteks vanimat lätikeelset teksti ega vanimat raamatut ei hoita Lätis, vaid Rootsis.

Viibisin Tallinnas nädal aega ja pühendasin kogu tähelepanu raamatutele, külastades antikvariaate, muuseume ja Eesti Keele Instituuti. Otsin nii palju raamatuid, et need ei mahtunud kohvrissi ära. Oli meeldiv üllatus näha müügil üht vana eestikeelsete raamatute bibliograafiat, õieti lausa kaht eksemplari, nii et võtsin mõlemad (üks on varustatud koguni toimetaja autogrammiga). Otsin veel mitu raamatu-uuringutega seotud vana trükist, nagu „Eesti raamat 1525–1975. Ajalooline

ülevaade” (1978), „Kasuline kokaraamat” (2007), „A Brief History of Estonian Book” („Lühike Eesti raamatu ajalugu”, 1993) ja terve hulga veelgi vanemaid raamatuid, nende seas eestikeelse Uue Testamendi aastast 1816. Mõistagi viisin Leetu ka mitu värske kogumiku „See esimene raamat” eksemplari.

Mis tõi sind kirjakeele ajaloo uurimise juurde ja kas sul on oma uurimistöös mingi konkreetne eesmärk?

See oli puhas juhus. Õpingute ajal puutusin kokku vanade leedukeelsete tekstidega ja lugesin neid nagu mõistatusi, sest need erinevad suuresti tänapäevastest tekstidest õigekirja, morfoloogia ja sõnavara poolest. Just see mind köitiski – soov mõistatusi lahendada, teada saada ja vastuseni jõuda. Ja mida rohkem uurid, seda rohkem küsimusi tekib, nii et see valdkond hoiab sind enda küljes kinni. Vastust ootavad küsimusi on lihtsalt liiga palju.

ANNIKA VIHT, KRISTIINA ROSS